
Kazaklardaki Cüzlük Sistemi ve Tarihçesi Üzerine Bir İnceleme

Dânâ MOİDABAYEVA

Ahmet Yesevi Üniversitesi

Araştırma Görevlisi

Özet: Kazaklardaki Üç Cüzlük sistem konusu Kazak tarihi açısından mühim konulardan biridir. Bu sistemin günümüze dek süregelmesi de konuya ayrıca bir önem kazandırmaktadır. Cüzlük sistemin zuhuru eski tarihlere aittir. Bu durum, konu hakkında yazılı kaynaklardan ziyade efsanevî hikâyelerin ağır basmakta olduğunu göstermektedir. Bu makalemizde efsanelerin yanı sıra son zamanlarda yapılan ilmî araştırmalara da yer verilerek gerçeğe daha yakın olan görüşlerin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Cüzlük sistem sadece efsanelere bırakılmayacak kadar önemli bir konudur. Tarihçilerin bir kısmı bu sistemi, insan ve tabiatın uyumunu temel alan tek Tanrı inancının toplumsal hayattaki bir yansıması olarak görmekte ve bu sistemin klasik göçebe hayatına uygun olarak ortaya çıktığı ve geliştiği görüşünü ileri sürmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Kazak, Cüz, Biy, Alaş, Şecere, Ulu Cüz (Yüz), Orta Cüz, Küçük Cüz.

Giriş

Eski Türk devletlerinde ve topluluklarındaki kavim, *boy-urug* vs. adları zamanla unutulmaya yüz tutmuş ve zamanın ihtiyacına uygun sistemler içinde (milletlerin oluşması gibi) eriyip gitmiştir. Türklerdeki bu soy ve sopa verilen ehemmiyet, bazı topluluklarda bunu tamamıyla unutturma

bilig ♦ Bahar 2002 ♦ Sayı 21: 27-44

mıştır. Buna bir örnek Kazaklarda devam edegelen Üç Cüzlük sistemidir. Kazak halkının tarihine baktığımızda *urug-boy* ve onların dahil oldukları Cüz kavramlarıyla karşılaşmaktayız. Cüzlerin zuhuru ve ortaya çıkışı çoğunluk tarafından merak edilen bir konudur. Bu konu üzerinde çalışanlar konu hakkında yazılı kaynakların sınırlılığine ve efsanelerin çokluğuna dikkat çekmektedir. Onun için biz de bu konu hakkında ulaşabildiğimiz kaynaklardan yararlanarak konuyu ilmî yönüyle ele almaya çalıştık. Bu makaleyi yazmaktaki diğer bir amacımız da, bu sistemin bir cüzün diğerinden itibarlı olduğu gibi sosyal bir ayrımcılıktan kaynaklanmadığını belirtmektir.

Kazaklardaki Üç Cüzü oluşturmakta olan urugların sayısı otuz altıdır. Her bir kavim ve onun içindeki urug ve boylar yedi nesle dayanan bir akrabalık, yakınlığa sahiptirler. Kazaklarda “yedi atasını bilmeyen bilgisiz(akılsız)” diye bir ata sözü vardır. Bunun anlamı: Soyunun kimden geldiğini bil, kökünün bir Türk olduğunu unutma”dır. Yedi atasını bilen yedi ilin (halkın) dilini bilir, kültürünü bilir anlamındadır. Aynı zamanda Kazaklarda “Cüze ayrılanın yüzü yansın” diye ata sözü de vardır. Bu, XVII-XVIII. yüzyıllarda Kazaklar arasında boy göstermeye ve gitgide güçlenmeye başlayan Cüze ayrılma hadiselerinin neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu durumun (cüze göre ayrımcılık yapma) Kazakistan’da yer yer hâlâ devam etmekte olması belki bu konudaki yanlış ve yetersiz bilgimizden kaynaklanmaktadır. Bu amaçla “Cüz” kelimesinin anlamından başlayarak ortaya çıkışı ve tarihteki önemini ele almaya çalıştık. “Cüzler”in, ilk defa duyan okuyucu tarafından da iyi anlaşılabilmesi için en basit şeyleri (efsaneler, halk masalları) dahi göz ardı etmeden üzerinde durduk. Bir makale için kafi derecede sayabileceğimiz bu teferruatlı anlatımın amacı, Cüzler hakkında geniş bilgi vererek yanlış fikirlerin doğmasını önlemektir.

Cüzler Hakkında En Eski Görüşler ve Efsaneler

Cüz, Türkiye Türkçesiyle “Yüz” kelimesinin gerçek anlamı, şimdiye kadar tespit edilememiştir. Halihazırda, “Cüz” kelimesinin, genişletilmiş anlamda “dal”, “kol” veya “kesim” anlamına geldiği görüşü savunulmaktadır. Belki bu kabul doğrudur. Bazı tarihçiler bunun Kazak boylarının topluluklarından başka bir şey olmadığı düşüncesindedir (*Hayıt 1995: 23*).

Tarihte çok karşılaşılan, eski devirlerde vuku bulan olaylar aydınlatılırken, ilk olarak başvuru olan efsaneler, o konu hakkında esaslı bir fikir edinmemizi sağlayabilir. Kazaklara ait en eski efsanevî kaynaklar halk içinde yaygın olup, bunların izi Kazak halk edebiyatında veya eski Çin, Bizans ve Fars eserlerinde de görülebilir. Biz bunlardan bizzat Kazaklarda günümüze kadar anlatılagelen ve geçen asrın şecere yazarlarının tanzim ettikleri kitaplarda en sık rastlanan efsanelerden birkaçı üzerinde duracağız.

Kazaklarda bugün bile kullanılmakta olan “Cüz” (Yüz) kelimesinin ortaya çıkış sebepleri bilinmediği gibi Cüz’lerin ne zaman ortaya çıktığı da belli değildir. Günümüze kadar tartışıl原因 bu konu hakkındaki görüşler birbirinden farklıdır. Aşağıdaki bunlardan yeri gelince bahsedeceğiz.

Her millet kendi soyunu sopolu öğrenmeye meraklıdır. Bu sebeple Cüzler konusunu araştırırken bulabildiğimiz şecereler çok önemlidir. Türk devletlerinin başındaki sülaleler kendilerinin kut almış bir kökenden geldiklerine inanırlardı. Bu yüzden de Türk tarihi açısından şecereye büyük ehemmiyet atfedilmektedir (*Turan 1969*).

Bizim konumuz açısından da şecerelerin önemi büyüktür. Araştırmamıza ışık tutabilecek eserlerin ‘başında Ebu’l-Gazi Bahadır Han’ın “Şecere-i Türki”si gelmektedir (*Ebu’l Gazi Bahadır Han 1996*). Modern zamanlarda da bu konuda bir hayli çalışma yapılmıştır. Bu meyanda Kazak tarihçilerinden Jüsüp Köpeyev’in “Kazak ve Şeceresi”, Şokan Valikanov’un “Ulu Cüz Şeceresi”inden istifade edilerek yazılan Şakarim Kudayberdi’nin “Türk, Kırgız, Kazak ve Hanlar Şeceresi”; Kazak âlimi Muhammedcan Tımşbayev’in “Kazak Şeceresi” adlı eserleri ilk akla gelenlerdendir. Bu eserlere göre Kazak, Alaş’ın soyundan gelmektedir (Alaş soyu ve kelimenin anlamı hakkında bkz. s. 30). Kazak’ın Cayılhan ve Seyilhan adlı iki oğlu olur. Seyilhan’ın sekiz arış (boy) Türkmen ve Cayılhan’ın Mayla adlı birer oğlu olur. Maykı’dan Özbek ve Sabiyan adlı iki oğul ve bunlardan Sabiyan’dan Ayırkalpak, ondan Kazak ve Sozak doğarlar. Sozak’tan Karakalpak; Kazak’tan Akaris (Ulu Cüz), Canans (Orta Cüz) ve Bekaris (Küçük Cüz) doğmuştur (*Tımşbayev 1991: 8*).

İkinci bir rivayete göre yukarıda adı geçen Cayılhan’dan Kazak, Sozak ve Uzak doğarlar. Sozak’tan Karakalpak, Uzak’tan Kırgız ve Hakas gelmek-

tedir. Kazak'tan yukarıdaki üçü doğar. Ama onların adı bu defa değişik bir şekilde verilmiştir: 1. Bayşora, 2. Canşora ve 3. Karaşora (Beysenbayoğlu 1994: 13).

Kazak efsane ve şecereleri “Kazak”, “Alaş” ve “Üç Cüz”ü birbiriyle bağlantılı olarak anlatır. Bir efsaneye göre: Eskiden Kalşa Kadir denilen cesur bir başbuğ varmış. Girdiği bütün savaşlarda hep galip geliyormuş. Böyle bir savaş sırasında, ağır yaralanan Kalşa Kadir çölde, tek başına terkedilir. Gökten bir “ak-kaz” veya “kuğu” gelir ve Kadife su getirir. Bu “kaz” olarak gelen peri kızymış. Üzerindeki kaz derisini çıkarır ve Kadir'in yarasını tedavi eder. Sonra bu kız Kadir'le evlenir; onların oğlan çocukları olur. Bu çocuğa “Kazak” adını verirler. Sonra bu Kazak'ın Akarıs, Bekarıs, Canarıs adları verilen üç oğlu olur. Kazak şecerelerinde bu üçünden Kazakların Üç Cüzü'nün türediği söylenir. Akarıs-Ulu Cüz, Bekarıs-Orta Cüz ve Canarıs-Küçük Cüz olur (*Mıncan 1994: 55*).

Ak kaz şeklinde gelen peri kızlarıyla evlenmek Kazak efsanelerinde çok rastlanan bir motiftir. Başka bir efsane de Üç Cüz'ün ortaya çıkışını şöyle anlatmaktadır: “Eski zamanda Sır ırmağı civarında, otuz iki kavimli ilin hanı Kızıllarlan Han adında birisi yaşamış. Bir savaşta elde edilen ganimet arasında, çok güzel bir kız varmış. Han bu kıza âşık olur ve onunla evlenir. Zamanla Han'ın eşi bir çocuk doğurur. Bu çocuğun tüm vücudu ala imiş. Bundan dolayı ona “Ala” veya “Alaş” denir. Bunu hayra yormayan Han ve halkı bu çocuktan kurtulmayı düşünürler. Sonuçta Han'ın büyük hatunu bu çocuğu deryaya attırır. Deryada balık tutan fakir bir balıkçı, çocuğu kurtarır. Doğuştan zeki olan çocuk, çok cesur bir delikanlı olur ve adı bütün civarda duyulur. Han bu çocuğu saraya geri getirmek ister, ama vezirleri onun yanına yüz yiğit vererek, özgür bırakmasını söylerler. İlk olarak Han'ın veziri olan Kotanbay'ın büyük oğlu Uysun (Wu'sun) yüz yiğitle Alaş'a gelir. Müteakip iki yıl esnasında Han, Bolat'ın başkanlığında yüz yiğit daha gönderir. Ve nihayet üçüncü olarak Alşın'ın (Küçük Cüz'ün en kalabalık uruğu) başkanlığında yüz yiğit de Alaş'a katılırlar. Bu üç yüz yiğit, Alaş'ın başkanlığında kimseye bağlı olmadan, hür olarak yaşarlar. Yıllar geçtikçe bunlar çoğalır ve kalabalıklaşırlar. Kendi aralarında Alaş'ı han seçerler ve ona “Alaşa (Ala, Alaca) Han” veya “Alaş Han” adını verirler. O kendisine bağlı halkı “Üç Cüz” halinde idare eder. Bunlar çoğalınca kendi aralarında hakim oldukları

toprağı paylaşırlar. Büyükleri Uysun ve yüz yiğitten gelenler Sir Derya'nın yukarı kısmına; Bolat ve yüz yiğit Sir Derya'nın orta kısmına ve Alşın da yüz yiğitle Sir Derya'nın aşağı kısmına yerleşirler. Bunlara "Kazak" denir. Anlamı hür, cesur, kimseye bağlı olmayan"dır (*Mıncan 199: 57*). Bu konuda Alaş adına daha sonraki tarihlerde de rastlanmakta olduğunu hatırlatmalıyız. Ahmet Han (XV. yy.) zamanında Kalmuklara karşı yapılan savaşlarda, Kalmuklar tarafından kendilerine "Alaş" adının verilmesi ve kelimenin Moğolca "can alan" anlamına gelmekte olduğu kaynaklarda belirtilmiştir. Alaş Han mezarlığının Kazakistan'ın Karagandı şehrinin yakınında bulunmakta olduğunu da belirtelim (Oraltay 1973: 8). Diğer yandan bu "Alaş" adını kullanan tarihi şahsın Babur'un hatıratında bahsedilen Ahmet Han olma ihtimali de var-dır (*Babur 1987: 070*).

Cüzler konusunda tarihçiler arasında tartışılan bir mesele de bu sistemin ekonomik ve sosyal bir zaruret olarak ortaya çıkmasıdır. Çünkü şimdi anlatacağımız şecere bilgilerine ve daha sonraki ilmî araştırmalar neticesinde elde edilen bilgilere göre, Cüz sistemi basit bir urug veya boy birliğinden ziyade, bir devlet yönetim sistemi gibidir.

Bu görüşü, savunanlar yukarıda anlattığımız rivayetteki Alaş Han'ın üç yüz yiğidine toprakları paylaştırırken, aynı zamanda belli görevleri de paylaştırmış olduğuna dikkat çekmektedirler. Mesela Alaş Han, Ulu Cüz yiğitleri hakkında: Bunlar düşmanla savaşa girmesin, Han'a çobanlık yapsın; Orta Cüz için: Bu yüz yiğit Han'ın koruması olarak merkezde bulunsun, hesap yapsın, vergi alsın; Küçük Cüz için ise: Bunlar çok cesur, savaşırken canlarını esirgemez, bunlar düşmanla savaşsın" demiştir (*Tımsbayev 1991: 9*). Han'ın tayin ettiği bu görevler, devletin savunması, devlet harcamaları, ekonomik hayatın düzenlenmesi ve adalet görevleri idi. Zaten bir devletin var olması için temel şeyler de bunlar değil midir? Demek ki bu sistem Kazaklar bir devlet olarak ortaya çıktıktan sonra daha iyi işlemeye başlamıştır. Kazaklar bu sistemi o kadar iyi benimsemiştir ki, bugüne kadar unutmamışlardır. Bu yalnız Kazaklara özgü bir sistem değildi. Bu sistem zaman içinde diğer Türk kavimleri tarafından da kullanılmış olabilir. İlerdeki sayfalarda Akseleuov'un da bu üçlü sistemin eski ve orta çağların şartlarından kaynaklandığı hususundaki görüşlerine yer vereceğiz.

Cüzlerin Ortaya Çıkışı Üzerine Yeni Görüşler

Uzun süren etnik oluşumdan sonra Cengiz İmparatorluğunun enkazından “Kazak Hanlığı”nı oluşturan ve kendilerine tarih içerisinde Kazak, Kaysak, Kırgız denen bir Türk topluluğu ortaya çıkmıştır. Bu halkın kullanmakta olduğu Üç Cüz’ün veya Üç Yüzlük sistemin çıkışı hakkında bilgi edinmek için onların hayat tarzı, sosyal ve kültürel özellikleri ve yaşadıkları mekânı gözden geçirelim.

Kazak bozkırları oluşumu bakımından üç farklı bölgeye ayrılır. Bu üç farklı bölge üç ayrı kültürel ve sosyal çevre teşkil eder: 1. Batı ve Güney-Batı Kazakistan’ın çöl ve çıplak bozkırı; 2. Kazakistan’ın Doğu ve Güney-Doğu bölgesi, Tanrı ve Altay Dağları; 3. Güney Kazakistan’ın Sir Derya, Çu, Talas ve Arış nehirlerinin verimli sahaları (*Olcoff 1987: 11*). Birbirinden farklı bu üç bölge, buralarda kurulan devletlerin iç teşkilâtında da müessir olarak, üç türlü idarî bölgenin teşekkülüne sebep olmuştur. Böyle bir sistem, göçebe hayat sürdüren bir toplumun bir merkezden idaresini ve bu sahada yaşayan devletin birliğini sürdürmesini kolaylaştırdığı için Göktürkler zamanından itibaren Altın Ordu ve Kazak Hanlığına kadar devletlerin iç hayatında üçlü yönetimi zarurî kılmış olabilir. Bu üçlü ayırım cihetlerle ifade ediliyor, batı, doğu ve merkezi il olarak isimlendiriliyordu. Daha sonra üç cihet renklerle ifade edilmeye başlanmış ve bunlara sıfatlar izafe edilmiştir (*Salgaraoğlu 1992: 4*). Kazak Hanlığında da bu üçlü sistemin muhafaza olunduğunu görüyoruz.

Geniş bir sahada yerleşmiş olan Kazaklar hayat tarzları ve yaşadıkları mekâna göre Ulu, Orta ve Küçük Cüz (sağ, sol ve merkez) olarak idare edilmiştir. Bu üçlü sistemi atlı göçebe toplumun gelişmesi ve devlet kurmasının ilk zaruretlerinden biri olarak kabul edebiliriz. Böyle bir sistemin oluşmasında bir tek sebebin etkili olmadığı açıktır. Bunda belki göçebelerin dinî inançları olan tek Tanrı inancının da etkisi olmuştur. Tek Tanrı inancı göçebe Türkler için sadece inanç değil, onların hayat tarzı olmuştur. Tek Tanrı inancının esas şartlarından biri de tabiatla yani içinde yaşanılan ortamla bütünleşmektir (*Magauin 1995: 5*). Göçebeler için tabiata hakim olmak değil, onunla iç içe yaşamak önemlidir. Tanrı, göçebelerin düşüncesinde, sınırsız mavi gök yüzü, tüm var oluşun aslı ve hiçbir zaman öğrenilip bitmeyecek uzaydır (*Turan 1969: XV*). Yani Tanrı göçebeler tarafından diğer dinlerdeki gibi insanlaştırılmamıştır. Bundan dolayı bazı araştırmacılar Yüzlük sistemin başlangıcını eski dinî inançlardan alarak, zamanla

gelişmiş bir sistem olarak göstermektedirler (Klyaştorıny-Sultanov 1992: 287). Onların düşüncesinde güneş, hayatın var oluşunun esas şartıdır. Dünyayı güneş vasıtasıyla tanımlayan göçebeler, güneşin doğduğu yöndeki kavimlere Ulu, orta bölgedeki kavimlere orta ve batı bölgedeki kavimlere de Küçük Cüz demişlerdir. Cüz kelimesinin bir anlamı da taraftır (*Klyaştorıny-Sultanov 1992: 287*). Bu düşüncüyü daha net bir şekilde ifade edebilmek için biraz geriye gidelim.

Hunların, İskit, Wu'sun ve Kanglıların birbirleriyle soydaş kavim oldukları artık ilim âleminde kabul edilmeye başlamıştır. Hunların doğusundaki Kansu bölgesinde yaşayan Yüeciler hakkında da Çin kaynaklarında bilgi vardır (*Akseleuov 1993: 54; Eberhard 1996*). Bunlar MÖ 174 yılına kadar Hunların batısındaki en güçlü devlet idi. Kaynaklardan Yüeci ülkesinin batı sınırlarının Tanrıdağları'nın doğusuna kadar uzandığını ve bu bölgenin Uzakdoğudan Batıya ve Batıdan Çin'e giden kervan yolunun güzergahı olduğunu da biliyoruz (*Ögel 1981: 356*). Meşhur Motun (Mete) Han'ın oğlu Lao Shang, han olduktan sonra MÖ 174 yılında Yüecileri yenerek onların bir kısmını Aral ve Hazar denizi taraflarına sürer. Tarihte bunlar daha sonra Küçük Yüeciler olarak tanınırlar (*Eberhard 1996: 106*). Son zamanlarda Kazak şecereleri üzerinde araştırma yapan Taraktı Argelen bunlar hakkında şöyle der: “Bu Hazar Denizi ve Aral gölü tarafına göç eden Yüeciler (Uluoziler) birdenbire Küçük Yüeciler oluverdi. Çünkü onların yaşadıkları bölge batıda idi” (*Akseleuov 1993: 55*). Araştırmacı T. Akseleuov'un fikrine göre bu sistem eski ve orta çağların zaruri bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Daha önemlisi bu araştırmacı eski Türklerdeki yönetim usulünün, bildiğimiz gibi ikili değil, üçlü olduğu kanaatindeydi (*Akseleuov 1993: 58*). T. Akseleuov bu sistemi “göçebe demokrasisi” olarak adlandırmaktadır. Çünkü tabiatı, birbirine karşı iki gücü yok olmaktan kurtaran ve onların denliğini sağlayan üçüncü bir gücün bulunması şarttır. Avrasya bozkırlarında eski ve orta çağlarda kurulan Türk devletleri de bu sistem sayesinde gelişmelerinin zirvesine ulaşmışlardır. Mesela, Hun, İskit ve Göktürkler. Bunlardan Hunların daha önce söylediğimiz gibi Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldığını biliyoruz. Peki bunların üçüncü bölümü nerede? Bu soruya T. Akseleuov şöyle cevap vermektedir: “Hun devleti üçe ayrıldı, onların merkezinde Môte (Mete) Han oturuyordu. Batı kısmını Ulu Töreler, Doğuyu ise Şucuk Töreleri idare ediyordu. Taht mirasçısı hep bu doğu Şucuk (Çocuk) törelerinden seçilir-

di” (Akseleuov 1993: 57). Bunlar gibi Sakalar da (İskitler): Saka-Tigrahouda, Saka-Haumavarga ve Saka-Tary-Paradarya olmak üzere üç bölümden oluşmakta idi (Durmuş 1993). Diğer bir görüşte bu sistemin ordu halinde yaşayan Türk kavimlerinin askeri sisteminden (sağ, sol, orta şeklinde) kaynaklanarak çıkmış olabileceği doğrultusundadır. Mesela, eski Türkler ve Kazaklardaki savaş taktikleri, askerlerin kullandıkları silahlar konusunda son zamanlarda yaptıkları araştırmalarla dikkat çeken Kaliolla Ahmetcanov bu sistemin ordu sistemi ile ilişkili olabileceğini yazmaktadır. Eski inançta gök, yer ve yeraltı gibi üç kısmın mevcut olduğunu ve böyle ayrımın daha sonra tüm göçebelerin sosyal ve savaş hayatında da etkili olduğunu söyler. Yer yer bizim yukarıda bahsettiğimiz efsanelere de değinen yazar bunun (Cüzlük sistem) savaş zamanlarında ordu tanziminde de uygulandığını yazar (ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmetcanov 1996: 9-10).

Cüzler ortaya çıktıktan sonra sosyal hayatta değişmeler olmuştur. Zamanla üç gereklilik bunu pekiştirmiştir: Güven ve savunma gerekçesi, maddî gerekçe, manevî gerekçe. Etnolog J. V. Dreper’in dediğine göre, bunlardan birisini millî tipi belirleyen gerekçe gibi düşünmek çok yanlıştır. Onun tam bir şekil almış gibi gözükmesinin sebebi, yaşadığı çevre ve kendini etkileyen ortama alışmış olmasındandır; eğer onların yaşadığı durumu ve ortamı değiştirirseniz, tip de değişmeye başlayacaktır (Tımsbayev 1925: 21). Kazak Cüz’lerine mensup kavimlerin karakterleri hakkında söylenmekte olan bir deyim için J. V. Dreper’den alıntı yapan M. Tımsbayev şu ifadeleri aktarıyor: “Bundan üç yüz yıl önce Cumhuriyet hakkındaki eserini yayımlayan Boden’in zamanından günümüze kadar değişmeyen bir prensip vardır. Tabiat kanunu insanın isteğine göre değişmez. Ona direnmek isteyen kişi, tabiat kanununun özelliklerini kayda almalıdır. Kuzey bölgesinde yaşayanlar güç-kuvvet sahibidirler; merkezdekiler-asıldır ve güneyde yaşayanlarda da inanç gücü ağırlıklı olur” (Tımsbayev 1925: 21).

Kazak Cüz’lerine mensup kavimlerin karakterleri hakkında söylenmekte olan deyim şudur: Ulu Cüz’ün eline kova ver ve çoban yap; Orta Cüz’ün eline kalem ver ve yargıç yap; Küçük Cüz’ün eline kılıç ver ve düşmana gönder (Alaş han efsanesi ve görevlerin paylaşılması için bkz. yukarıda). Bu Cüz’lere dahil olan kavimlerden Ulu Cüz çoğunlukla Kazakistan’ın doğu bölgesinde (hayvancılığa el verişli yaylalar), Orta Cüz Sir Derya yani orta

Kazakistan bölgesinde (Orta Çağ şehirlerinin bulunduğu ve Ulu İpek yolu güzergâhına yakın yerler) ve Küçük Cüz kavimleri de eski Deşt-i Kıpçak bozkırlarında yani Kazakistan'ın batısında yaşamakta idiler, Cüz'ler hakkında ileri sürülen fikirleri ve ilmî araştırmaları toparlayacak olursak, Kazak halkının üç Cüz halinde oluşumunun temelinde etnik bir ayırım veya özelliğin bulunmadığını söyleyebiliriz. Bu kavimlerin kültür, gelenek, örf hatta hayat tarzlarının birbirine çok benzedikleri açıktır. Dolayısıyla Cüz'ler kültür bakımından farklı oldukları için de ortaya çıkmış olamazlar. Kazaklardaki Üç Yüzlük sistemi, eski tek Tanrı inancından kaynaklanan, daha sonra klasik göçebe hayatına uygun olarak gelişen, bu göçebe toplumun tabii, coğrafi ve ekonomik-kültürel özelliklerinden ortaya çıkmış bir yönetim sistemi olarak tanımlayabiliriz. Üç Yüzlük sistemin tarihî izahı hakkındaki faraziyeler bununla da bitmiyor. En önemlisi, üçlü sistem siyasî-sosyal birliğin, devlet yönetim tarzının ve bozkır demokrasisinin bir modelidir. Bu sebeple üçlü sistem göçebe hayat tarzını benimsemiş kavimlerin kurdukları devletlerin kuruluş özelliklerini anlamamızda kolaylık sağlamaktadır.

Cüzlerin Kazak Tarihindeki Yeri ve Önemi

Cüzler'in yazıya geçirilmesi, Kazakların 1731'de, Rus İmparatorluğuna tabi olmalarından sonra, Rus etnograf ve âlimleri tarafından yapılmıştır. Kazak topraklarına ilk defa elçi olarak gelen M. Tevkeleyev adlı Rus, Ebu'l-Hayır Han şeceresini naklediyor. Bu şecere bugün Rus arşivlerinde muhafaza edilmektedir. Rus alimlerinden N. A. Aristov, P. N. Rıçkov gibi âlimler bu tür şecerele üzerinde çalışmışlar ve tespitler yapmışlardır. Cüz'lerin gerçek anlamda ortaya çıkışı, Kazak Hanlığının kuruluşundan sonra yazılan eserlerin hepsinde görülmektedir.

Kerey ve Canibek Han'ların Ebu'l Hayır ulusundan ayrılarak göç etmeleriyle kurulmuş olan Kazak Hanlığı (1459-1460), Cüzler esasına göre kurulmuştu. Kazak halkını oluşturan Türk kavimleri, içinde en eski Türk kavimleri de bulunduğu hâlde, daha sonra tarihî gelişmeler sonucunda göç ederek Kazak topraklarına gelen ve Türkleşen Moğol kavimlerini de ihtiva ediyor ve böylece Üç Cüz'ü oluşturuyordu.

Kazaklarda Cüzler'in çok önemli yeri vardır. İki Kazak karşılaşmış tanıştıktan sonra, kimlik tespiti yapar gibi, "Kay elsin?" diye sorar. Bu, "Hangi urug-oymağa mensupsun?" demektir. İşte o zaman filan Cüz'ün, filan

urugundan olduğu söylenir ve o şahsın kim olduğu anlaşılır. Bu açıdan bakılınca Cüz'ler, çok geniş sahaya dağılmış olan Kazakların bir idarî teşkilatı olmak icap eder, Hangi bölgede hangi Cüz'ün yaşamakta olduğunu han ve sultanların bilmesi gerekirdi. Bu bakımdan Cüz'ler Kazak tarihinde büyük bir yer ve öneme sahipti.

Kazaklarda Cüzlerin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığının kesin olarak bilinmediğini yukarıda da belirtmiştik. Bu konuda tarihçilerin yeni bir grubu, Cüzlerin 1518-1523 senelerinde hüküm süren büyük Kazak hanı Kasım'dan sonra ortaya çıkmış olabileceğini söylemektedir (*The History of Kazakhstan* 1998: 212). Sovyet dönemi tarihçileri genellikle Cüzlerin ekonomik sebeplerle meydana geldiklerini iddia ederler (*Kazak Sovyet Ansiklopedisi, II: 270*). Bu konuda coğrafi sebeplere dayanan araştırmacıların haklı olduklarını gösteren bazı deliller de vardır. Mesela, 16. yüzyılın ilk çeyreğinde, Kasım Han'ın ölümünden bir müddet sonra Kazak Hanlığı toprağında üç coğrafi bölge belirmeye başlar:

- a) Yedisu bölgesi
- b) Orta Kazakistan bölgesi
- c) Batı Kazakistan bölgesi.

İşte, bu bölgelerde üç Kazak Cüz'ünün kavimleri yerleşmiştir. Mesela Yedisu yöresinde Kazakların Ulu Cüz'üne mensup uruglar yaşamıştır. Batı Kazakistan bölgesinde, kışlakları Sır Derya, Yayık nehrinin aşağı kısmı, Irgiz ve Torgay ırmağının birleştiği yöreler; yaylaları Yayık nehri, Tobıl ve Irgiz boyları olan Küçük Cüz mensupları yaşamıştır. (Küçük Cüzü oluşturan üç urug ve onlara dahil olan 26 boy vardır. Burada sadece urugların adlarını vermekteyiz: 1. Bay oğlu (12 boydan ibarettir), 2. Yedisu (yedi boydan ibarettir), 3. Alimoğlu (altı boydan ibarettir).

Orta Kazakistan ve onun doğu tarafları ise tarihin bazı dönemlerinde Altay dağlarına kadar uzanan Orta Cüz Kazaklarının yaşadıkları bölgelerdir (Togan, *Central Asia Reader*: 35). Orta Cüz altı urugdan ibarettir (Orta Cüzü oluşturan uruglar: 1. Kerey, 2. Nayman, 3. Argın, 4. Kıpçak, 5. Kongrat ve 6. Uak (Uvak).

Bugün Kereylerle Nayman Kazaklarının çoğunluğu Doğu Türkistan'da yaşamaktadır (*urugların etimolojisi hakkında bkz: Bayışeva 1991: 13 ve Kudayberdi 1990: 75*). Kazak Hanlığı göçebe ve yarı göçebe hayat tarzını sürdürmekte idi. Kazak Hanlığında vilayetler, yani mahalli yönetim sistemi değil; etnik (urug, oymak) yönetim sistemi cari idi. Akrabalık bağları olan

on aile bir avul (köyden küçük); yedi atadan gelen birkaç avul bir il (büyük köy) olarak sayılırdı. 13-15 atadan birleşen köylüler bir urug olurdu. Bu uruglar oymak teşkil ederdi. Oymaklar (arısalar) Cüzleri oluştururdu (*Togan, Central Asia Reader: 35*).

Kazak halkı üç Cüze ayrılıp, bu üç Cüz Kazak Hanlığını oluştururdu. Üç Cüzü idare eden Han “Ulu Han” unvanını alırdı. Çünkü Kazak tarihine bakılırsa, Cüz’lerin zaman zaman müstakil devletçikler gibi faaliyetler gösterdiği de görülür (*Magauin 1995: 26*). Bu yüzden Kazak Hanlığının son döneminde Cüz’ler arasında çatışmalar vuku bulmuş, Ulu Han olmak için verilen mücadeleler sebebiyle Hanlık zayıflamış ve nihayet 1731’de Küçük Cüz hanı Ebu’l-Hayır’ın Rus hakimiyetine girmesi ile Kazakların hürriyeti de sona ermiştir. Önce bir idarî-ekonomik zaruret neticesinde ortaya çıkan Cüzler, her biri kendi Cüzlerinin otoritesi ve faydasını sağlamak amacıyla birbirleriyle vuruşurken, dış düşmanlara nasıl yenildiklerini anlayamadılar. Bu yüzden Cüz’e ayrılmanın sadece kötü etkileri ve sonuçları olduğunu düşünenler de vardır.

Cüzlerin ortaya çıkış tarihinin, Kazakların Özbeklerden ayrıldıktan sonra 1450’lerde olabileceğini söyleyenler de olmuştur (*Hayıt 1995: 23*). Kazak hanı Bolat’ın iktidarı zamanında (1718-1730), Bolat ile Küçük Cüz Han’ı Ebü’l-Hayır arasında ihtilaf çıkmış; Ebü’l-Hayır, bütün Cüz’lerin hanı olma isteğini kabul ettiremeyince, 1718’de Küçük Cüz’ün bağımsızlığını ilan etmiştir (*Olcott 1987: 19*). Kazak tarihinde böyle Üç Cüz’ün hanı olan birkaç han vardır: Kasım Han, Tauekel (Tevekel) Han ve Abılay Handır. Ulu Han olmadığı zamanlar her bir Cüz kendi hanını seçerdi. Ulu Cüz Taşkent çevresinde, Evliya-Ata, Almatı, Şimkent, Talas ve Yedi-su bölgesinde yaşayan on bir urugdan ibaretti (Ulu Cüzü oluşturan uruglar: 1. Uysun, 2. Kanglı, 3. Sirgeli, 4. Şapraştı, 5. Jalayır, 6. İstı, 7. Oşaktı, 8. Dulat, 9. Suan, 10. Alban). 1723’de Kalmuklar’a tabi olan Ulu Cüz, ancak 1750-58 yıllarında onlardan kurtulabildi. Bununla beraber, Ulu Cüz’ün doğu kesimi, Çin’in nüfuzu altında kalmıştı. Ulu Cüz zamanla Taşkent ve Hokand Hanlıkları’na da tabi olmuştur. Daha sonra da Rus hakimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştır (*Alpargu 1996: 40*).

Orta Cüzü oluşturan boylar Irgız ve Turgay nehirlerinden Sir Derya’ya uzanıyor ve Altay ile Tarbagatay arasını işgal ediyordu. Orta Cüz, öncelikle Kalmuklar’a karşı varlıklarını korumak zorunda İdiler. Bu hususta Abılay Han (1711-1789) bilhassa yararlık gösterdi. O 1771’de Türkistan

(Yassı) şehrinde Orta Cüz hanı olarak seçildi. Abılay Han, Üç Cüz hanlarının siyasetinin tertip ve tanzim edicisi kabul edilir (Valihanov 1994: 29), Küçük Cüz boylan 1723'ten sonra Ural (Yayık) ırmağının aşağı mecrasında, Aral Gölü'nün kuzeyinden Sir Derya'nın aşağı mecrasına kadar olan yerlerde, Ebü'l-Hayır Han idaresinde yaşarlardı (Moldanov 1995: 85). Cüz urugları göçebe hayat tarzını benimsedikleri için, yazın yaylak ve kışın kışlaklara göçerlerdi. Cüzlerde hanlık miras yolu ile babadan oğula geçerdi (*Salgaraoğlu 1992: 32*).

Cüz'ler hakkında bilmemiz gereken bir husus da Cüz Biyleri'dir. Biy, kadı vazifesini yürütürdü. Her bir Cüz'ün birer büyük *biy*'leri olurdu. Onların görevi Cüzü oluşturan kavimler arasında, hattâ Kazak-Moğol, Kazak-Kalmuk, ve diğer yabancı devletler arasında çıkan davaları çözmektir. Aynı zamanda bu Biyler, Han'ın en yakın danışmanları yani vezirleri olarak da Kazak tarihinde belli izler bırakmışlardır. Biy'ler Kazak Hanlığı'nın dış siyasetinde birer diplomat ve elçi olarak devletin dış komşularıyla barış ve sükun içinde yaşamasına yardımcı olmuşlardır (*Üç Peygamber, 1992*). Biylerden söz açılmışken onların Kazak toplumundaki yeri ve öneminden de az çok bahsedelim. Bu konuda bizi büyük ölçüde aydınlatan kaynak Kazak Hanı Tauekel (Tevekkel) zamanında (1680-1718) oluşturulan Ceti Cargı veya Yedi Yargı adlı kanunname'dir. Orta çağ Kazak toplumundaki üst sosyal sınıfları genel olarak şöyle sıralayabiliriz. 1. Han, 2. Sultan, 3. Biy (veya Bek), 4. Bay (varlıklı kimse). Bunlardan Han ve Sultanlar "ak süyek" yani Cengiz Han soyundan gelen aristokrasi-soylu grubunu oluşturmaktadır. Biy ve Baylar ise "kara süyek" yani Han soyundan olmayanlar grubuna dahildiler (*Sulianov 1982: 100*). Biyler üst sınıf olma hasebiyle bazı haklara sahiptiler. Adı geçen kanun name'de onların ve diğer sınıflara dahil olan kimselerin hakları konusunda etraflıca bilgi verilmektedir (bkz: Ceti Cargı (*Yedi Yargı*) 1992). Biyler Han'dan sonra kendi mensup olduğu Cüz'ün veya urugun idari, adalet ve askeri işlerine bakmaya mükellefti. Bu haklar Biyler'e belli siyasi ağırlık da kazandırıyor. Bu yüzden de Biyler Sultanlarla beraber devlet işlerini yürütmekte ve yılda bir defa toplanan kurultaya katılma haklarına sahiptiler. Ayrıca Hanlığın adalet işleri Biyler Hakemliği nezaretinde yürütülüyordu. Biyler'den oluşan hakemler Han seçiminde ve hükümdarlığında da etkili olmuştur. Biyler savaş durumunda kendi Cüzüne dahil boylardan oluşan orduyu merkezi Han ordusuna katıyor ve onların idaresi ile meşgul olu-

Yordu (Sultanov 1982: 100). Burada Biylerin bir asker başı, komutan sıfatını da görüyoruz (Türkiye Selçuklularındaki Beylerbeyi gibi). Ama sonraki tarihlerde Biylerin devletin adalet işleri ve Hanların danışmanlık hizmetleriyle meşgul oldukları, askeri önderlik işlerinin ise orduya komutanlık eden baturların eline geçtiği anlaşılmaktadır. Böyle haklara sahip olan Biyler aynı zamanda önemli işlere de imza atmışlardı. Kazak tarihinde adı destanlaşan üç biy vardır: Bunlar Ulu Cüz'ün biyi Töle Biy, Orta Cüz'ün biyi Kazdavustı Kazıbek Biy ve Küçük Cüz'ün biyi Ayteke Biydir (*Kazak Biyleri*, 1992). Bu Biyler Kazaklar arasında birliği güçlendirmek için bütün hayatlarını vakfetmişlerdir. Onların yaşadığı dönem, XVII. yüzyıl Kazak tarihinin en kritik dönemi idi. Bir taraftan Kalmuklar, diğer taraftan da Çinlilerin hücumu yetmezmiş gibi, Cüz'ler kendi aralarında birbirini zayıflatmak için türlü hileler yapıyorlardı. Böyle bir dönemde Kazakları yok olmaktan kurtaran, muazzam toprakları elde tutmasını bilen; bir halk olarak varlığını sürdürmesini sağlayan hanlar ve baturların sarf ettikleri emek büyüktür. Fakat onların yanında hep akıl veren danışmanları, bu Cüz Biyelerinin de önemli yeri olmuştur. Bu Biyelerin faaliyetlerini tam olarak ortaya koymak için ilmi araştırmalar yapılmalıdır. Değilse bu hizmetler birer efsane şeklinde kalacaktır.

Kazaklardaki bu Üç Cüz bazı kaynaklarda Üç Ordu olarak da geçmektedir (*Olcott 1987: 13*). Batı ve Sovyet bilginleri tarafından kullanılmakta olan “Ordu” kelimesi doğru olmayabilir. Bu Cüzlük sistemi günümüzde de kullanmakta olan tek toplum olarak Kazaklar buna Cüz'ler (Ulu Cüz, Orta ve Küçük Cüz) derler. “Cüz” ile “Ordu” kelimesinin ayrı ayrı anlamları vardır. Ordu, birlik ve beraberliği, merkezi sistemi ifade ederken Cüz (üç Cüz olma nedeniyle) tam bunun tersini ifade eder. “Ordu” kelimesi aslında Türk ve Moğol kavimlerinin savaşçı hayat tarzından kaynaklanan ve bu hayat tarzının ifade edilmesine dayanan idarî-askerî bir terimdir. Eski Türk ve Moğol kavimlerinde halkın normal hayat düzeni dışında profesyonel bir ordu bulunmayıp, tüm erkeklerin silahlı olması ve aynı zamanda orduyu teşkil etmesi sebebiyle, bütün millete bir ordu gözüyle bakıldığı görüşü genel olarak tarihçiler tarafından da kabul edilmektedir (Altın Orda, Ak Ordu vs. gibi). Bugünkü dilde yaklaşık olarak “ordu-millet” tabiriyle ifade edebileceğimiz bu oluşum da “Orda” kelimesiyle tarif edilirdi (*Budak 1994: 227*). Öyle ise Cüzlerin tarihteki Ordu veya Ordularla karıştırılması olanaksızdır. Tarihte Kazak Hanlığına Ka-

zak Ordusu denebiliyorsa da, onu oluşturan Cüzlerin zaman zaman güçlenmesinden dolayı onlara ordu denilemez. Çünkü Kazakların Üç Cüzünün Hanı olan Kasım, Tauekel (Tevekkel) ve Abılay Han'dan sonra merkezi Hanlık sisteminin zayıflaması ile Cüzler kendilerine ayrı ayrı hanlar seçmiştir. Onlara Ulu Cüz hanı, Orta Cüz hanı ve Küçük Cüz hanı şeklinde hitap etmişlerdir (*The History of Kazakhstan 1998*; Magauin 1995). Çünkü bunlar Ordu'dan farklı olarak bir halkı idare ediyorlardı. Aksi takdirde Özbek Ordusu, Nogay Ordusu ve Kazak Ordusu gibi idare ettikleri halkın farklı olması gerekiyordu. Kaynaklarda Kazak Cüzlerinden “Ordu” şeklinde bahsedilmesi konusuna gelince, bu hususta Çarlık Rusyası döneminde Kazak topraklarına gelen elçilerin Cüzleri (yanlışlıkla veya belli nedenlerden dolayı) *orda* şeklinde kaydetmeleri ve bu durumun daha sonra yazılan eserleri de etkilemiş olması göz önünde tutulmalıdır (Klaštorniy-Sultanoy 1992: 356). Kazakistan ve Orta Asya hakkındaki bilgileri büyük ölçüde Rus orientalistlerinin çalışmalarından alan Batılı ilim adamları da bu tabiri aynen kullanmışlardır.

Sonuç

Zamanın ihtiyacından dolayı ortaya çıkan bu sistemin günümüze dek süregelmesinin başlıca sebeplerinden birisi aile bağlarına verilen “önem” ve soya verilen “değer” olabilir. Bu bağlılık tarihimiz ve kültürümüz açısından faydalı ve önemli bir gelenektir. Ama diğer taraftan bu “hassas” geleneğimizin “böl ve yönet” planını uygulamada paha biçilmez bir kolaylık olduğunu da tarihimiz boyunca görmekteyiz. Onun için Kazak Hanlığının son dönemlerinde Cüz biyleri “Cüze ayrılanın yüzü yansın” “Bölüneni börü yer” gibi tesirli sözlerle bu durumu engellemeye çalışmışlardır. Sistem ve tanzim şekli ne olursa olsun, sistem o milletin, devletin ve halkın gelişmesi ve mutluluğunda onu zirveye götüren yol olmalıdır. Eğer bu sistem o zamanın ihtiyacını karşılayamıyorsa, aksine devletin ve milletin gelişmesini engeller ve hatta onu çökertir. Bunu onun için söylüyoruz ki, bazen bu sistemi günümüzde de aynen uygulamaya ve ona ortaçağda verdiğimiz önemi kazandırmaya çalışanlara da rastlanmaktadır. Cüzlere ayrı ayrı birer siyasi güç kazandırarak belli şahısların menfaatlerine göre kullanılması çok yanlıştır. Bugün devletimizin ileri gelenleri ve halkın kaderinin değişmesinde etkili olan kimselerin bu hususu önemle dikkate alması gerektiğini düşünüyoruz.

Kaynaklar

- AHMETCANOV, Kaliolla (1996), Caragan Temir Kigender (Demirden Zırh Giyenler), Daur yayını, Almatı.
- AKSELEUOV, X (1993), Baganalı Baltalı El Aman Bol (Milletim, Halkım sağ ol) Almatı.
- ALPARGU, Mehmet (1996), Yeni Çağda Kazak Türkleri, Ankara.
- BABUR, Muhammed (1987), Vekayi, çev. R. Arat, c. I, TTK yayını, Ankara.
- BAYİŞEVA. S. (1991), Şecere-Kazak urug ve boy yapısı, Rauan yayını, Almatı.
- BEYSENBAYOĞLU, Jarılkap (1994), Kazak Şeceresi, Atamura yayını, Almatı.
- BUDAK, Feyzullah (1994), Orta Asya Mektupları, Ankara.
- CETİ CARGI (Yedi Yargı) (1992), red. Tuyakbayev. T. Aykap yayını, Almatı.
- DURMUŞ, İlhami (1993), İskitler (Sakalar), Türk Kültür Araştırma Enstitüsü yayını, Ankara.
- EBU'L GAZİ BAHADIR HAN (1992), Şecere-i Türkî, çev. B. Abulkasimov, Ana dil yayını, Almatı.
- EBERHARD W. (1996), Çin'in Şimal Komşuları, Türk Tarih Kurumu yayını, 2. baskı, Ankara.
- HAYIT, Baymirza (1995), Türkistan Devletlerinin Milli Mücadele Tarihi, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara.
- KEPEGER, M. (1993), "Kazak Kay Vakıta Üç Cüz Atandı" (Kazaklar ne zaman Üç Cüze ayrıldı), Kazak tarihi dergisi sayı 2, Almatı.
- KLYAŞTORNIY, S.-SULTANOV, T. (1992), Kazakistan: Letopis trehsaçaletii,(Kazakistan: üç bin yıllık tarihi), Rauan yayını, Almatı.
- KUDAYBERDİ, Şakarım (1990), Rodoslovnaya turkov, kirgizov, kazahov i hanskih dinastii, (Türk, Kazak, Kirgiz ve Hanlar şeceresi) çev. B. Kayırbekov, Jazuşı yayını, Almatı
- MAGAUİN, Muhtar (1995), Kazak Tarihinin Alıppesi (Kazak tarihine Giriş), Kazakistan yayını, Almatı
- MINCAN, Nıgmet (1994), Kazaktın Kısaca Tarihi (Kazakların Kısaca Tarihi), Almatı
- MOLDANOV, N. (1995), Kazak Halkının Argı Bergi Tarihi (Kazakların eski tarihi), Almatı

- KAZAK BİYLERİ (1992), Anadil yayını, Almatı.
- KAYMOLDAOĞLU, Şaymergen (1994), “Ceti Cargı Turalı Ne bile-miz” (Yedi Yargı Hakkında Ne Biliyoruz), Kazak Tarihi dergisi, sayı 1, Almatı.
- ORALTAY, Hasan (1973), Alaş-Türkistan Türklerinin Milli Parolası, İstanbul.
- OLCOTT, M. B. (1987), The Kazakhs, Stanford.
- ÖGEL, Bahaeddin (1981), Hun İmparatorluğu Tarihi, c. 1, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara.
- SALGARAĞLU, Koyşigara (1992), Kazaktın Kıyılı Tarihi (Kazak tarihinin zor dönemleri), Calın yayını, Almatı.
- SULTANOV T. (1982), Koçevie Plemena Priaralia v XV-XVII. yy., Moskova.
- TINIŞBAYEV, Muhammedcan (1991), Kazak Şeceresi, Kalamger yayını, Akmola.
- THE HISTORY OF KAZAKHİSTAN (1998), ed. M. Kozıbayev, İlimler Akademisi yayını, Almatı.
- TURAN, Osman (1969), Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, I. İstanbul.
- TOGAN, Zeki Velidi (ed. H. B. Paksoy), “The Origins of the Kazakhs and the Özbeks”, Central Asia Reader.
- ÜÇ PEYGAMBER (1992), Calın yayını, Almatı.
- VALİHANOV, Edige (1994), “Abılay ve Congar Şapkınşılığı” (Abılay ve Congar (Kalmuk) istilasası), Kazak Tarihi dergisi, sayı 1, Almatı.

A Research on the Juz System of Kazakh People and its History

Dana MOLDABAYEVA

Ahmet Yesevi University

Research Assistant

Abstract: The system of three Juzes is one of the most important subjects in Kazakh history. The system has been used up to now and this peculiarity makes this subject more interesting. The origin of the Juz system goes back to ancient times. For this reason there are more legendary stories than written documents about this subject. While we were studying on this subject we used modern researches in addition to legendary and written documents to put forward the most realistic point of view. Some of the historians pretend that this system appeared as a conformity of people with nature and it is fundamentally based on their beliefs and developed as a necessity of nomadic life style.

Key words: Kazakh, Biy, Shedjere, Juz, Seniör Juz, Middle Juz, Junior Juz, Alash.

Краткое Исследование о Системе Жузов у Казахов и Её Происхождение

Дана Молдабаева

Университет им. Ахмеда Ясави

Ассистент-исследователь

Резюме: Тема жузов является одной из важнейших и заслуживающих отдельного внимания тем в истории Казахстана. Вместе с тем, устойчивость жузовой системы в народе придает этой теме отдельную значимость. Наличие источников не в виде конкретных исторических фактов, а скорее всего в виде мифов и легенд указывает на зарождение жузов ещё в древние времена. В данной статье наряду с предложенными вариантами легенд мы использовали метод сопоставления, стараясь преподнести читателю наиболее приемлемые доводы. Образование жузовой системы, её влияние на развитие государственности, наличие схожей системы у родственных тюркских народностей являются основными расследуемыми вопросами в нашей работе. Основываясь на научных фактах, мы попытались показать историю жузов, их место и значение в истории казахского народа.

Ключевые слова: Казах, жуз, бий, старший жуз, средний жуз, младший жуз, Алаш, родословная